

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՍԲԻՈՆ

ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԾՐԱԳԻՐ

Դասընթաց՝ 1907/B05. «Էկոլոգիական իրավունք»

Որակավորման աստիճան՝ բակալավրի կրթական ծրագիր

Կազմեցին՝

իրավագիտ. թեկն., պրոֆ. Ա. Իսկոյան
իրավագիտ. թեկն., ասիստենտ Օ. Գեղամյան
իրավագիտ. թեկն., ասիստենտ Հ. Գրիգորյան

ԵՊՀ հրատարակչություն
ԵՐԵՎԱՆ-2019

ԾՐԱԳՐԻ ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

1907/B05. Էկոլոգիական իրավունք (4 կրեդիտ)

Շաբաթական 4 ժամ (դասախոսություն՝ 40, սեմինար՝ 20, ինքնուրույն աշխատանք՝ 60, ընդհանուր՝ 120 ժամ)

7-րդ կիսամյակ, եզրափակիչ գնահատմամբ

Դասընթացի նպատակը.

Դասընթացի նպատակն է ուսանողներին փոխանցել գիտելիքներ հասարակության և բնության փոխներգործության հիմնահարցերի և դրանց իրավական կարգավորման հիմքերի, շրջակա բնական միջավայրի պահպանության, բնօգտագործման վերաբերյալ:

Կրթական արդյունքները.

Դասընթացի ավարտին ուսանողը կունենա.

Գիտելիք և իմացություն

- Էկոլոգիական իրավունքի՝ որպես իրավունքի համալիր ճյուղի, ինչպես նաև դրա հիմնական ինստիտուտների վերաբերյալ հիմնարար (ընդհանրական) գիտելիքներ,
- Էկոլոգիական իրավունքի սկզբունքների, ինստիտուտների, նորմերի և դրանց կիրառման վերաբերյալ մասնագիտական հիմնարար գիտելիքներ,
- Էկոլոգիական օրենսդրության համակարգը ձևավորող իրավական ակտերի ընկալման, իրավական ակտերի մշակման, մեկնաբանման ու կիրառման համար անհրաժեշտ հատուկ գիտելիքների և մեթոդների հիմնարար իմացություն,

Ունակ կլինի.

✓ *(բուն մասնագիտական կարողություններ)*

- լուծել Էկոլոգիական օրենսդրությամբ կարգավորվող առավել հաճախ հանդիպող, առանձին բարդություն չներկայացնող խնդիրներ,
- ինքնուրույն նախագծել, կազմել, մշակել և գնահատել համապատասխան իրավական փաստաթղթեր,
- այլ անձի կամ իրավասու մարմինների հետ հարաբերություններում հանդես գալ որպես ֆիզիկական, իրավաբանական անձի կամ պետական մարմինների իրավունքների կամ օրինական շահերի պաշտպանություն իրականացնող ներկայացուցիչ,
- մասնակցել իրավական ակտի նախագծի մշակմանը և մեկնաբանել դրա դրույթները,
- գտնել, մեկնաբանել և օգտագործել իրավական կամ այլ տեղեկատվություն մասնագիտական խնդրի լուծման համար,
- հետևել օրենսդրական փոփոխություններին և կիրառել փոփոխված նոր իրավական դրույթները,
- արագ կողմնորոշվել իրեն ծանոթ իրավական խնդիրների արձագանքման առումով և դրանց վերաբերյալ ներկայացնել իր փաստարկված դիրքորոշումը, այդ թվում՝ հակափաստարկներ,

- գործնական խնդիրներ լուծելիս կողմնորոշվել ՀՀ էկոլոգիական օրենսդրության համակարգում,
- հասկանալ ՀՀ էկոլոգիական օրենսդրության հիմքում ընկած հայեցակարգային մոտեցումները և դրա զարգացման օրինաչափությունները,
- ստացված գիտելիքներն օգտագործել անձի էկոլոգիական իրավունքների, ինչպես նաև բնօգտագործման հարաբերություններում հանդես եկող սուբյեկտների իրավունքներն ու օրինական շահերն օրենքով նախատեսված եղանակներով պաշտպանելու ուղղությամբ,
- ✓ *(հաղորդակցման, S2S և տվյալների հետ աշխատելու կարողություններ)*
  - մասնագիտական և ոչ մասնագիտական հանրությանը ընդհանրական կերպով ներկայացնել և բացատրել էկոլոգիական իրավունքին առնչվող տեղեկատվություն, գաղափարներ, փաստարկներ, առանձին բարդություն չներկայացնող խնդիրներ և լուծումներ,
  - իր աշխատանքի ընթացքում կիրառել S2S-ներ և այլ մասնագիտական գործիքներ՝ առանձին բարդություն չներկայացնող համապատասխան խնդիրների լուծման համար,
  - մասնագիտական բարեվարքության կանոններին հետևելով պատասխանատվությամբ իրականացնել իրավաբանի իր գործառույթները:
- ✓ *(ընդհանրական կարողություններ)*
  - դրսևորել քննադատական, վերլուծական մոտեցում իրավական բնույթի խնդիրները բացահայտելու և դրանց լուծման ուղիները մշակելու համար
  - ուսումնառության կամ աշխատանքի ընթացքում կատարելու առաջադրանքներ, ցուցաբերելու որոշակի ինքնուրույնություն, պատասխանատվություն էկոլոգիական իրավունքին առնչվող որոշումներ կայացնելիս,
  - տիրապետել էկոլոգիական իրավունքի ոլորտում բավարար գիտելիքների և կարողությունների բարձրագույն կրթության երկրորդ մակարդակում իրավագիտության բնագավառում ուսումը շարունակելու համար:

Գիտելիքների ստուգման ձևերը, մեթոդները և գնահատման չափանիշները
Ընթացիկ քննություններ

Նախատեսված է **Էզրափակիչ քննություն**՝ բանավոր քննությամբ՝ 20 միավոր առավելագույն արժեքով:

Գիտելիքների ստուգման մեթոդները և գնահատման չափանիշները ներկայացված են սույն ծրագրում:

ԹԵՄԱ 1.

ԲՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՍԱՐԿԱԿՈՒԹՅԱՆ ՓՈԽԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

1. Բնությունը՝ որպես մարդու կյանքի, նյութական և հոգևոր բարեկեցության աղբյուր:
2. Հասարակության և բնության փոխազդեցության ձևերը:
3. Բնության նկատմամբ հասարակության վերաբերմունքի հայեցակարգերը և տեսությունները:
4. Համաշխարհային և Հայաստանի Հանրապետության էկոլոգիական հիմնախնդիրների ընդհանուր բնութագիրը:
5. Գլոբալ էկոլոգիական ճգնաժամի պատճառները, դրանց լուծման ուղիները:
6. Ստոկհոլմի (1972թ.) և Ռիոյի (1992թ.) կոնֆերանսների փաստաթղթերը:

Պարտադիր գրականություն

1. Գրիգորյան Կ.Վ., Եսայան Ա.Հ., Ժամհարյան Հ.Գ., Խոյեցյան Ա.Վ., Մովսեսյան Հ.Ս., Փիրումյան Գ.Ժ., էկոլոգիայի և բնության պահպանության հիմունքներ: Ուսումնական ձեռնարկ, Եր., Զանգակ-97, 2010 թ.:
2. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.- М.: «Юристь», 2005 г.
3. **Искоян А. Б.**, Экологизация правовых норм как необходимая предпосылка эффективности действия экологического законодательства., Պետություն և իրավունք (Государство и право), Երևան 2011, թիվ 2(52):
4. **Протасов В.Ф.**, Экология, здоровье и охрана окружающей среды в России. Учебное и справочное пособие.-М.: Финансы и статистика, 1999 г.
5. **Галеева А.М., Курок М.Л.**, Об охране окружающей среды. Сборник документов партии и правительства 1917-1985 гг. 3-изд., доп.-М.: Политиздат, 1986 г.
6. **Коммонер Барри.** Замыкающий круг. Природа. Человек. Технология. Пер. с англ.- Л.: 1973 г.
7. **Смит. Р.** Наш дом-планета Земля. Полемические очерки об экологии человека. Пер. с англ. -М.:, 1984 г.
8. **Федоров Е.К.**, Экологический кризис и социальный прогресс. -Л., 1977 г.
9. **Rachel Carson**, Silent Spring, Houghton Mifflin Harcourt, 2002.

ԹԵՄԱ 2.

**ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ. ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ,
ՀԱՍԱԿԱՐԳԸ ԵՎ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ**

1. Շրջակա միջավայրի իրավունքը որպես իրավունքի համալիր ճյուղ. առարկան, մեթոդները և համակարգը:
2. Շրջակա միջավայրի իրավունքի սկզբունքները:
3. Շրջակա միջավայրի իրավունքի հարաբերակցությունը իրավունքի հարակից ճյուղերի հետ:
4. Շրջակա միջավայրի իրավունքի ձևավորման և զարգացման պատմությունը:

Պարտադիր գրականություն և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. *Дубовик О.Л.*, Экологическое право. Учебник.-М.: Проспект, 2006 г.
2. *Бринчук М.М.*, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристъ», 2005 г.
3. **Искоян А. Б.**, К вопросу о некоторых проблемах развития права и законодательства в области права окружающей среды., Իրավագիտության հարցեր (Գիտական աշխատությունների միջբուհական ժողովածու), N 1, Եր., 2001 թ., 71-78 էջեր:
4. *Шестерюк А.С.* Экологическое право: вопросы теории и методологии анализа. СПб., 2000 г.
5. *Петров В.В.*, Экологическое право России. Учебник.-М.: БЕК, 1995 г.
6. *Бринчук М.М.*, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристъ», 2005 г.
7. *Ерофеев Б.В.*, Экологическое право. Учебник. -3-е изд., доп.-М.: «Форум», 2006 г.

ԹԵՄԱ 3.

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԱՂՔՅՈՒՐՆԵՐ

1. Շրջակա միջավայրի իրավունքի աղբյուրների հասկացություն և համակարգը:
2. Բնօգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության սահմանադրական հիմունքները:
3. Շրջակա միջավայրի պահպանության ոլորտում ՀՀ միջազգային պայմանագրերը:
4. Շրջակա միջավայրի վերաբերյալ ՀՀ օրենսդրության համակարգը:
5. Օրենքը որպես էկոլոգիական իրավունքի աղբյուր:
6. Ենթաօրենսդրական ակտը որպես էկոլոգիական իրավունքի աղբյուր:

7. Սովորույթը որպես էկոլոգիական իրավունքի աղբյուր:
8. Դատական պրակտիկայի դերն էկոլոգիական իրավահարաբերությունների կարգավորման գործում:

Պարտադիր գրականություննուսումնառմանդականություններ

1. *Բսկոյան Ա. Բ.*, ՀՀ էկոլոգիական իրավունք /իրավական ակտերի ժողովածու: Եր., 2010 թ.:
2. *Бринчук М.М.*, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристь», 2005 г.
3. **Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm from 5 to 16 June 1972/ Մատչելի է հետևյալ կայքի միջոցով**
4. <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503> :
5. **Declaration of the United Nations Conference on Environment and Development., Rio de Janeiro, from 3 to 14 June 1992/ Մատչելի է հետևյալ կայքի միջոցով**
6. <http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=78&articleid=1163> :
7. *Мисник Г.А.*, Экологическое право. Ростов н/Д: «Феникс», 2001 г.
8. *Волков Г.А., Голиченкова А.К.*, Экологическое право России. Сборник нормативных правовых актов и документов. –М.: «БЕК», 1997 г.
9. *Исмаилова Э.Ю., Трунцевский Ю.В.*, Экологическое право. Учебник. 4-е изд., перераб. и дополн.-М.: «ЮрИнфоР-МГУ», 2008 г.
10. *Малышева Н.Р.*, Гармонизация экологического законодательства., Киев, 1996 г.

ԹԵՄԱ 4.

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. էկոլոգիական իրավահարաբերությունների հասկացությունը և տեսակները:
2. էկոլոգիական իրավահարաբերությունների սուբյեկտները, օբյեկտները և բովանդակությունը:
3. էկոլոգիական իրավահարաբերությունների ծագման, փոփոխման և դադարման հիմքերը:

Պարտադիր գրականություն

1. *Бринчук М.М.*, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристь», 2005 г.

2. **Дубовик О. Л.**, Механизм действия права в охране окружающей среды, Монография., М., 1984 г.
3. **Ерофеев Б.В.**, Экологическое право. Учебник. -3-е изд., доп. -М.: «Форум», 2006 г.
4. **Веденин Н.Н.**, Экологическое право: Вопросы и ответы. –М.: «Новый Юрист», 1998 г.
5. **Кравченко С.Н.**, Социально-психологические аспекты правовой охраны окружающей среды. Львов, 1988 г.
6. **Roger W. Findley, Daniel A. Farber** Environmental Law in a nutshell. Paul, Minnesota, West Publishing, 1992.

ԹԵՄԱ 5.

ՄԱՐԴՈՒԷԿՈՒՈՂԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ

1. Մարդու էկոլոգիական իրավունքների ձևավորման նախադրյալներն ու զարգացման պատմությունը:
2. Մարդու էկոլոգիական իրավունքների հասկացությունը և տեղը իրավունքների համակարգում:
3. Մարդու՝ առողջ և բարենպաստ շրջակա միջավայրում ապրելու իրավունքի հասկացությունը և դրա ճանաչման նշանակությունը:
4. Մարդու՝ անձամբ և այլոց հետ համատեղ շրջակա միջավայրը պահպանելու և բարելավելու պարտականությունը:
5. Մարդու էկոլոգիական իրավունքների վերաբերյալ միջազգային համաձայնագրերը և դրանց իմպլեմենտացիան ՀՀ օրենսդրության մեջ:
6. էկոլոգիական տեղեկատվություն ստանալու իրավունքը:
7. Շրջակա միջավայրին առնչվող հարցերով որոշումների կայացման գործընթացին մասնակցելու իրավունքը. պայմանները, կարգը:
8. Արդարադատության մատչելիության իրավունքի հասկացությունը, բովանդակությունը:
9. Մարդու էկոլոգիական իրավունքների արտադատական և դատական պաշտպանությունը:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. ՀՀ Սահմանադրություն (փոփոխություններով), 2015 թ.:
2. ՄԱԿ-ի ԵՏՀ «Շրջակա միջավայրի հարցերի առնչությամբ տեղեկատվության մատչելիության, որոշումների ընդունման գործընթացին հասարակության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին» կոնվենցիան (Օրհուս, 2001 թ.):
3. ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրք:

4. ՎԴ/3275/05/08, 30 Հոկտեմբերի, 2009 թ., «Թրանսփարենսի ինթերնեիշենալ հակակոռուպցիոն կենտրոն» ՀԿ, «Էկոդար» ՀԿ ընդդեմ ՀՀ Կառավարության, ՀՀ բնապահպանության նախարարության, ՀՀ էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարություն, երրորդ անձ՝ «Արմենիան Քոփեր Փրոգրամ» ՓԲԸ:
5. ՎԴ/3275/05/09, 28 Հուլիսի 2009 թ., «Թրանսփարենսի ինթերնեիշենալ հակակոռուպցիոն կենտրոն» ՀԿ, «Էկոդար» ՀԿ, «Հելսինկյան Քաղաքացիական Ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ» ՀԿ ընդդեմ ՀՀ Կառավարության, ՀՀ բնապահպանության նախարարության, ՀՀ էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարություն, երրորդ անձ՝ «Արմենիան Քոփեր Փրոգրամ» ՓԲԸ:
6. ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ 2010 Գիտական մեկնաբանություններ, **Իսկոյան Ա. և այլոք**, Երևան, «Իրավունք», 2010 թ.:
7. **Իսկոյան Ա., Դավթյան Ռ.**, Բնապահպանական համաձայնագրեր, օրենքներ, ծրագրեր: Եր.-2004թ.:
8. **Գեղամյան Օ.Ս.**, Մարդու էկոլոգիական իրավունքները Հայաստանի Հանրապետությունում, գիտությունների թեկնածուի կոչում հայցելու ատենախոսություն, Երեվան, 2010 թ.:
9. **Գեղամյան Օ.Ս.**, Մարդու էկոլոգիական իրավունքները. Հասկացությունը և օրենսդրական կարգավորումները ՀՀ-ում // Իրավագիտության հարցեր Երևան, 2005, N3:
10. **Գեղամյան Օ.Ս.**, Շրջակա միջավայրի առնչությամբ որոշումների կայացման գործընթացին հասարակության մասնակցության իրավունքի հասկացությունը և բովանդակությունը // Արդարադատություն 2010, 3 (3) 15-24:
11. **Մովսիսյան Գ.Ս.**, Փակ շրջանառու համակարգ. Արդյոք այն միշտ է անվտանգ շրջակա միջավայրի համար (էկոլոգիական իրավունքների դատական պաշտպանություն), REVISTA CATALANA DE DRET AMBIENTAL Vol. III Núm. 2 (2012).
http://elrc.ysu.am/?page=kentroni_ashxatakazm&id=15&language_id=1
12. **Искоян А. Б.**, Экологические права граждан: понятие, состояние законодательства и проблемы развития., Իրավագիտության հարցեր (Գիտական աշխատությունների միջբուհական ժողովածու), N 3, Եր., 2002 թ., 71-77 էջեր:
13. **Буркова Л.Н., Чепурнова Н.М.**, Экологические права человека в РФ (конституционно-правовые вопросы).-М.: «Юристь», 2006 г.
14. **Стивен Стейк и Сусан Кэйси Лефковиц** “Орхусская Конвенция: Руководство по Осуществлению” Женева, 2000 г.
15. Право на защиту общественных экологических интересов. Авт.-сост. **Борцова С. и др.**-Б.: 2008 г.
16. **Nicolas de Sadeleer, Gerhard Roller, Miriam Dross** Access to Justice in Environmental Matters, Report. 2009 г.
17. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристь», 2005 г.

18. **Ерофеев В.В.**, Экологическое право. Учебник.-3-е изд., доп.-М.: «Форум», 2006 г.
19. **Dinah Shelton, Alexandra Kiss.** Judicial Handbook on Environmental Law. UNEP. 2006 г.
20. **Janet S. Kole, Stephen Spitz** Environmental litigation. American Bar Association. US. 1999.
21. **Maguelonne Déjeant-Pons, Marc Pallemarts, Sara Fioravanti** Human rights and the environment. Germany. 2002.
22. **John Bonine and Svitlana Kravchenko**, *Interpretation of human rights for the protection of the environment in the European Court of Human Rights*, Պետության իրավունք, N 4 (58), 2012, էջ 17-37:

ԹԵՄԱ 6.

ԲՆԱԿԱՆ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ ՆՎԱՏԱՄԱԲ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ

1. Բնական ռեսուրսների նկատմամբ սեփականության իրավունքի հասկացությունը:
2. Սեփականության իրավունքի սուբյեկտները, օբյեկտները և բովանդակությունը:
3. Բնական ռեսուրսների նկատմամբ պետության, քաղաքացիների, իրավաբանական անձանց և համայնքների սեփականության իրավունքի առանձնահատկությունները:
4. Բնական ռեսուրսների նկատմամբ սեփականության իրավունքի ծագման և դադարման հիմքերը:

Պարտադիր գրականություն

1. **Բարսեղյան Տ.Շ.**, «Քաղաքացիական իրավունք», Հատոր 1, 2004 թ.:
2. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристь», 2005 г.
3. **Андрейцев В.И.**, Правовое обеспечение рационального природопользования предприятий и объединений, АПК, М., 1989 г.
4. **Боголюбов С.А., Емельянова В.Г., Жариков Ю.Г., Панкратов И.Ф.** Комментарий к Закону РФ «Об охране окружающей природной среды».-М.: «ИНФРА М-НОРМА», 1997 г.
5. Природоресурсное право и правовая охрана окружающей среды. Учебник. Колл. Авторов/ Под ред. Проф. В.В. Петрова. М., 1988 г.
6. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристь», 2005 г.
7. **Ерофеев В.В.**, Экологическое право. Учебник. -3-е изд., доп.-М.: «Форум», 2006 г.

8. **Веденин Н.Н.**, Экологическое право: Вопросы и ответы. –М.: «Новый Юрист», 1998 г.
9. **Петров В.В.**, Экологическое право России. Учебник.-М.: БЕК, 1995 г.

ԹԵՄԱ 7.

ԲՆՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

1. Բնօգտագործման իրավունքի հասկացությունը և տեսակները:
2. Բնօգտագործման իրավունքի սկզբունքները:
3. Բնօգտագործման իրավունքի սուբյեկտները, օբյեկտները և բովանդակությունը:
4. Բնօգտագործման իրավունքի ծագման, փոփոխման և դադարման հիմքերը:

Պարտադիր գրականություն և ուսումնասովանողական նյութեր

1. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристъ», 2005 г.
2. **Дубовик О.Л.**, Экологическое право. Учебник.-М.: Проспект, 2006 г.
3. Природоресурсовое право и правовая охрана окружающей среды. Учебник. Колл. Авторы/ Под ред. Проф. Петрова. В.В., М., 1988 г.
4. **Родинсон Н.А.**, правовое регулирование природопользования и охраны окружающей среды в США. М., 1990 г.
5. **Ерофеев В.В.**, Экологическое право. Учебник. -3-е изд., доп.-М.: «Форум», 2006 г.
6. **Петров В.В.**, Экологическое право России. Учебник.-М.: БЕК, 1995 г.
7. **Реймерс Н.Ф.**, Природопользование. Словарь –справочник. М., 1990 г.
8. **Jan Laitos G., Joseph Tomain P.** Energy and Natural Resources Law in a nutshell. St. Paul, Minn, West Publishing, 1992 г.

ԹԵՄԱ 8.

ԲՆՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԵՎ ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

1. Պետության էկոլոգիական գործառույթը:
2. Բնօգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության պետական կառավարման իրավական բնութագիրը և պետական կառավարման մարմինների համակարգը:
3. Բնօգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության պետական կառավարման մարմինների գործառույթների ընդհանուր բնութագիրը:

Պարտադիր գրականություն և ուսումնասովանողական նյութեր

1. **Бринчук М.М.**, Экологическое право., Учебник.-2-е изд., перераб. и доп., М., 2005 г.
2. **Սովվիսյան Չ.Ս.**, Բնական ռեսուրսների պետական կառավարման իրավական կարգավորումը Հայաստանի Հանրապետությունում, գիտությունների թեկնածուի կոչում հայցելու ատենախոսություն, Երեվան, 2012 թ.: **Ерофеев Б.В.**, Экологическое право. Учебник. -3-е изд., доп.-М.: «Форум», 2006 г.
3. **Дубовик О. Л.**, Экологическое право. Учебник.-М.: Проспект, 2006 г.
4. **Петров В.В.**, Экология и право. Монография. М.: «Юридическая литература», 1981 г.

ԹԵՄԱ 9.

ԲՆՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ և ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

1. Էկոլոգիական տեղեկատվության հասկացությունը և դերը:
2. Էկոլոգիական տեղեկատվության մատչելիության օրենսդրական կարգավորման մակարդակը: Օրինուսի կոնվենցիայի նշանակությունը հասարակության ժողովրդավարական զարգացման և օրենքի գերակայության ապահովման համար:
3. Օրինուսի կոնվենցիան և Էկոլոգիական տեղեկատվությունը. Էկոլոգիական տեղեկատվություն տրամադրելու կարգն ու պայմանները:
4. Էկոլոգիական տեղեկատվություն հավաքելը և տարածելը, Էկոլոգիական տեղեկատվության տարածման ակտիվ և պասիվ ձևերը:
5. Էկոլոգիական տեղեկատվության մատչելիության իրավական սահմանափակումները:
6. Պետական վիճակագրական հաշվառումը և հաշվետվությունը:
7. Բնական ռեսուրսների և օբյեկտների պետական կադաստրները:
8. Ձեռնարկության Էկոլոգիական անձնագիրը
9. Շրջակա միջավայրի վիճակի մասին Ազգային զեկույց:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. ՀՀ Սահմանադրություն (փոփոխություններով), 2015 թ.:
2. ՄԱԿ-ի ԵՏՀ «Շրջակա միջավայրի հարցերի առնչությամբ տեղեկատվության մատչելիության, որոշումների ընդունման գործընթացին հասարակության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին» կոնվենցիան (Օրինուս, 2001 թ.):
3. ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրք:

4. ՀՀ Քրեական օրենսգիրք:
5. ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ 2010 Գիտական մեկնաբանություններ, **Իսկոյան Ա. և այլոք**, Երևան, «Իրավունք», 2010 թ.:
6. **Իսկոյան Ա., Դավթյան Ռ.**, Բնապահպանական համաձայնագրեր, օրենքներ, ծրագրեր: Եր.-2004թ.:
7. **Գեղամյան Օ.Ս.**, Մարդու էկոլոգիական իրավունքները Հայաստանի Հանրապետությունում, գիտությունների թեկնածուի կոչում հայցելուատենախոսություն, Երեվան, 2010 թ.:
8. Գեղամյան Օ.Ս. էկոլոգիական տեղեկատվության տրամադրման սահմանափակման որոշ հիմքերի իրավական կարգավորումը Հայաստանի Հանրապետությունում. Բանբեր, Երևանի համալսարանի իրավագիտություն, 1, 2017, 62-77 էջեր:
9. **Искояна Б.**, Экологические права граждан: понятие, состояние законодательства и проблемы развития., Իրավագիտության հարցեր (Գիտական աշխատությունների միջբուհական ժողովածու), N 3, Եր., 2002 թ., 71-77 էջեր:
10. **Стивен Стейк и Сусан Кэйси Лефковиц** “Орхусская Конвенция: Руководство по Осуществлению” Женева, 2000 г.
11. **Գեղամյան Օ.Ս.** Մարդու էկոլոգիական իրավունքները. հասկացությունը և օրենսդրական ամրագրումը ՀՀ-ում Իրավագիտության հարցեր, Երևան 2005, N3:
12. **Գեղամյան Օ.Ս.**, Շրջակա միջավայրի առնչությամբ որոշումների կայացման գործընթացներին հասարակության մասնակցության իրավունքի հասկացությունը և բովանդակությունը // Արդարադատություն 2010 3 (3) 15-24:
13. Право на защиту общественных экологических интересов. Авт.-сост. **Борцова С. и др.**-Б.: 2008 г.
14. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристъ», 2005 г.
15. **Ерофеев Б.В.**, Экологическое право. Учебник.-3-е изд., доп.-М.: «Форум», 2006 г.
16. **Dinah Shelton, Alexandra Kiss.** Judicial Handbook on Environmental Law. UNEP. 2006 г.
17. **Maguelonne Déjeant-Pons, Marc Pallemarts, Sara Fioravanti.** Human rights and the environment. Germany. 2002.
18. **John Bonine and Svitlana Kravchenko**, *Interpretation of human rights for the protection of the environment in the European Court of Human Rights*, *Պետություն և իրավունք*, N 4 (58), 2012, էջ 17-37:

ԹԵՄԱ 10.

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՆՈՐՄԱՎՈՐՄԱՆ, ՍՏԱՆԴԱՐՏԱՑՄԱՆ ԵՎ ՍԵՐՏԵՖԻԿԱՑՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

1. Էկոլոգիական նորմավորումը, ստանդարտացումը և սերտիֆիկացումը՝ որպես արդյունավետ բնօգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության իրավական մեխանիզմներ:
2. Էկոլոգիական նորմատիվների համակարգը և տեսակները:
3. Շրջակա միջավայրի որակի ստանդարտներ. Շրջակա միջավայրի վրա ներգործության սահմանային թույլատրելի չափեր (ՍԹԽ, ՍԹԿ)
4. Սանիտարական և պաշտպանական գոտիների իրավական նշանակությունը:
5. Բնական ռեսուրսների օգտագործման ստանդարտներ:
6. Էկոլոգիական սերտեֆիկացման հասկացությունը, ձևերը և իրավական հիմքերը:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. «Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին» ՀՀ օրենք:
2. «Բնակավայրերում մթնոլորտային օդն աղտոտող նյութերի սահմանային թույլատրելի խտությունների (կոնցենտրացիաների-սթկ) նորմատիվները հաստատելու մասին» ՀՀ Կառավարության որոշում:
3. **Бринчук М. М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристъ», 2005 г.
4. **Ерофеев В. В.**, Экологическое право. Учебник. -3-е изд., доп.-М.: «Форум», 2006 г.
5. **Дубовик О. Л.**, Экологическое право. Учебник.-М.: Проспект, 2006 г.
6. **Петров В. В.**, Экологическое право России. Учебник.-М.: БЕК, 1995 г.

ԹԵՄԱ 11.

ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ԵՎ

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ:

ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

1. Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման հասկացությունը և բովանդակությունը:
2. Էկոլոգիական փորձաքննություն. Հասկացությունը և նպատակը:
3. Էկոլոգիական փորձաքննության տեսակները և սկզբունքները:
4. Պետական Էկոլոգիական փորձաքննության օբյեկտները և փուլերը:
5. Հասարակության իրազեկումը և մասնակցությունը պետական Էկոլոգիական փորձաքննության գործընթացին:

6. Պետական էկոլոգիական փորձաքննական եզրակացության իրավական նշանակությունը:
7. Անդրասահմանային համատեքստում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման իրավական կարգավորումը:
8. Օրհուսի և Էսպո կոնվենցիաները որպես շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և էկոլոգիական փորձաքննության իրավական հիմք:
9. Ռազմավարական էկոլոգիական գնահատման հասկացությունը, նպատակը և խնդիրները:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենք:
2. «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության ենթակա նախատեսվող գործունեությունների սահմանային չափերի մասին» ՀՀ Կառավարության որոշում:
3. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристъ», 2005 г.
4. **Черп О.М., Винченко В.Н., Хотулева М.В., Молчанова Я. П., Дайман С.Ю.** Экологическая оценка и экологическая экспертиза. –М.: «Социально-экологический союз», 2001 г.
5. **Մովսիսյան Գ.Ս.**, Բնական ռեսուրսների պետական կառավարման իրավական կարգավորումը Հայաստանի Հանրապետությունում, գիտությունների թեկնածուի կոչում հայցելու ատենախոսություն, Երեվան, 2012 թ.: **Людвиг Кремер, Герд Винтер**, Экологическое право Европейского Союза.-М., Издательский Дом «Городец», 2007 г.
6. **Ерофеев Б.В.**, Экологическое право. Учебник. -3-е изд., доп.-М.: «Форум», 2006 г.
7. **Дубовик О.Л.**, Экологическое право. Учебник.-М.: Проспект, 2006 г.
8. [«Անդրասահմանային ենթատեքստում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման մասին» կոնվենցիա \(Էսպո, 1991թ.\):](#)
9. [Ռազմավարական էկոլոգիական գնահատման մասին արձանագրություն \(Կիև, 2003թ.\):](#)
10. ՄԱԿ-ի ԵՏՀ «Շրջակա միջավայրի հարցերի առնչությամբ տեղեկատվության մատչելիության, որոշումների ընդունման գործընթացին հասարակության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին» կոնվենցիան (Օրհուս, 1998 թ.):

ԹԵՄԱ 12.

ԲՆՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԵՎ ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐԸ

1. Բնօգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության կազմակերպարավական մեխանիզմների ընդհանուր բնութագիրը:
2. Բնական ռեսուրսների մոնիթորինգ և կադաստր. հասկացությունը, տեսակները, նպատակը, խնդիրները և իրավական հիմքերը:
3. Շրջակա միջավայրի պահպանության և բնօգտագործման թույլտվությունների և պայմանագրերի իրավական հիմքերը:
4. Էկոլոգիական ստանդարտացում, էկոլոգիական սերտիֆիկացում:
5. Էկոլոգիական աուդիտի իրավական հիմքերը:

Պարտադիր գրականություն և իրավական ակտեր

1. *ՀՀ հողային օրենսգիրք:*
2. *Ընդերքի մասին ՀՀ օրենսգիրք:*
3. *ՀՀ ջրային օրենսգիրք:*
4. *ՀՀ անտառային օրենսգիրք:*
5. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристь», 2005
6. Правовая охрана окружающей природной среды в странах Восточной Европы. Под.ред. **Петрова В.В.**-М.: «Высш. шк.», 1990 г.
7. **Ерофеев Б.В.**, Экологическое право. Учебник. -3-е изд., доп.-М.: «Форум», 2006 г.
8. **Дубовик О.Л.**, Экологическое право. Учебник.-М.: Проспект, 2006 г.
9. **Веденин Н.Н.**, Экологическое право: Вопросы и ответы. –М.: «Новый Юрист», 1998 г.
10. Бринчук М.М., Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристь», 2005 г..
11. **Голиченков А.К.**, Экологический контроль: теория, практика правового регулирования.-М.: «Изд-во МГУ», 1991 г.
12. Двери в демократию. Законодательства и практика участия общественности в принятии экологически значимых решений в Армении, Беларуси, Молдове, России и Украине на основ национальных обзоров., Львов, 1998 г.
13. **Janick F. Artiola, Ian L. Pepper, Mark L.**, Brusseau Environmental monitoring and characterization, 2004 г.
14. Maguelonne Drjeant-Pons, Marc Pallemarts, Sara Fioravanti Human rights and the environment. Germany. 2002 г..

ԹԵՄԱ 13.

ԲՆՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԵՎ ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՒԾԻՔՆԵՐԸ

1. Բնօգտագործման նշրջակամիջավայրի պահպանության տնտեսական մեխանիզմները, նշանակությունը և իրավական հիմքերը (գարգացման միտումները):
2. Բնօգտագործման նշրջակամիջավայրի պահպանության պլանավորումը:
3. Բնապահպանական բնօգտագործման ֆինանսավորումը և վճարները:
4. Էկոլոգիական ապահովագրություն:

Իրավական ակտեր, պարտադիր գրականություն և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. ՀՀ հարկային օրենսգիրք
2. «Ընկերությունների կողմից բնապահպանական վճարների նպատակային օգտագործման մասին» ՀՀ օրենք:
3. «Բնօգտագործման վճարի դրույքաչափերի մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
4. «Բջնի» հանքային ջրերի գործարան» ՓԲԸ-ի և «Կոմուննախագիծ» ՓԲԸ-ի դիմումների հիման վրա՝ «Բնապահպանական և բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի 7 և 19 հոդվածների, «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 22 հոդվածի 2-րդ մասի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով»:
5. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристъ», 2005
6. **Пахомова Н.В., Рихтер К.К.**, Экономика природопользования и экологический менеджмент. Учебник. –СПб.: Издательство С.-Петербургского ун-та, 1999.
7. **Шевчук А.В.**, Экономика природопользования (теория и практика). – М.: НИИ-Природа, 1999.
8. **Серов Г. П.**, Экологический аудит. Учебно-практическое пособие.-М.: «Экзамен», 1999.
9. **Серов Г.П.**, Правовое регулирование экологической безопасности при осуществлении промышленной и иных видов деятельности.-М.: Ось-89, 1998.
10. **Carlo Carraro, Alain Haurie, Georges Zaccour** Environmental management in a transition to market economy. London 1994.
11. Encouraging environmental management in industry. OECD, Business and industry policy forum series. Paris. 2001.
12. **Людвиг Кремер, Герд Винтер** Экологическое право Европейского Союза.-М.: Издательский Дом «Городец», 2007.

ԹԵՄԱ 14.

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍՎՈՂՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

1. Էկոլոգիական վերահսկողության հասկացությունը, տեսակները:
2. Պետական էկոլոգիական վերահսկողություն:
3. Գերատեսչական, արտադրական, մունիցիպալ և հասարակական էկոլոգիական վերահսկողություն:

Իրավական ակտեր, պարտադիր գրականություն և ուսումնասովանողական նյութեր

1. Բնապահպանական վերահսկողության մասին ՀՀ օրենք
2. Ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին ՀՀ օրենք:
3. «Ընկերությունների կողմից բնապահպանական վճարների նպատակային օգտագործման մասին» ՀՀ օրենք:
4. «Բնօգտագործման վճարի դրույքաչափերի մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
5. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юристь», 2005 г.
6. Голиченков А.К. Экологический контроль: теория, практика правового регулирования. Автореф. дис. докт. юрид. наук. М., 2002.
7. Тищенко С.В. Муниципальный экологический контроль // Материалы 11-ой межрегиональной научной конференции 14-15 мая 2004 года при Нижегородском филиале Международного юрид. ин-та при МЮ РФ. - Н. Новгород, 2004. С. 118-120.
8. **Людвиг Кремер, Герд Винтер** Экологическое право Европейского Союза.-М.: Издательский Дом «Городец», 2007.

ԹԵՄԱ 15.

ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԽԱՍՏՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. Էկոլոգիական իրավախախտումների հասկացությունը, և դասակարգումը:
2. Էկոլոգիական իրավախախտումների համար իրավական պատասխանատվության հիմքերը և տեսակները:
3. Քրեական պատասխանատվությունն էկոլոգիական հանցագործությունների համար:
4. Վարչական պատասխանատվությունն էկոլոգիական իրավախախտումների համար:
5. Կարգապահական պատասխանատվությունն էկոլոգիական իրավախախտումների համար:

6. Քաղաքացիաիրավական պատասխանատվությունն էկոլոգիական իրավախախտումների համար:
7. Էկոլոգիական վնասի հասկացությունը, տեսակները և հատուցման առանձնահատկությունները:
8. Պատասխանատվությունն առավել վտանգի աղբյուրով պատճառված էկոլոգիական վնասի համար:

Իրավական ակտեր, պարտադիր գրականություն և ուսումնասովանողական նյութեր

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք:
2. Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության օրենսգիրք:
3. Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգիրք:
4. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրք:
5. «Բնապահպանական իրավախախտումների հետևանքով կենդանական և բուսական աշխարհին պատճառված վնասի հատուցման սակագների մասին» ՀՀ օրենք:
6. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. - М.: «Юристь», 2005.
7. **Дубовик О.Л.**, Экологические преступления: Комментарий к главе 26 УК РФ.- М.: «Спарк», 1998.
8. **Ерофеев Б.В.**, Экологическое право. Учебник. 3-е изд., доп. - М.: «Форум», 2006 г.
9. **Дубовик О.Л.**, Экологическое право. Учебник.-М.: Проспект, 2006.
10. Эффективность юридической ответственности в области охраны окружающей среды. Под ред. проф. **Колбасова О.С.** и проф. **Краснова Н.И.** - М.: 1985.
11. **Боголепов Р.Д.**, Предупреждение правонарушений в процессе контрольно-надзорной деятельности милиции по охране природы.- М.: 1982.
12. **Кравченко С.Н.**, Имущественная ответственность за нарушение природоохранительного законодательства. Львов, 1979.
13. **Mauro Bussani, Ugo Mattei** Environmental Liability and Ecological Damage in European Law. Cambridge University Press, New York, 2008.
14. **Marie-Loise Larsson** Legal Definitions of the Environment and Environmental Damage // Stockholm Institute for Scandinavian Law, էջեր 155-176.

ՀԱՏՈՒԿՄԱՍ

ԹԵՄԱ 16.

ՀՈՂԵՐԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆԵՎ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

1. Հողը որպես իրավական պահպանության օբյեկտ: «Հող» և «հողի բերրի շերտ» հասկացությունների հարաբերակցությունը:

2. Հողերի պահպանության իրավական միջոցները: Հողերի իրավական պահպանության բովանդակությունը: Հողային օրենսդրություն:
3. Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի բովանդակությունը:
4. Պետական վերահսկողությունը հողերի օգտագործման և պահպանման նկատմամբ:
5. Պատասխանատվությունը հողային օրենսդրության խախտման համար:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. «Անապատացման դեմ պայքարի մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիա (Փարիզ, 1994թ.):
2. Հայաստանի Հանրապետության հողային օրենսգիրք:
3. «Հողերի օգտագործման և պահպանման նկատմամբ վերահսկողության մասին» ՀՀ օրենք:
4. «Գյուղատնտեսական հողերի մելիորացիայի մասին» ՀՀ օրենք:
5. «Հողի բերրի շերտի հանման նորմերի որոշմանը և հանված բերրի շերտի պահպանմանն ու օգտագործմանը ներկայացվող պահանջների տեխնիկական կանոնակարգը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
6. «Հողերն աղտոտումից պահպանելու ընդհանուր պահանջների, հողն աղտոտող վնասակար նյութերի ցանկի և հողերի աղտոտվածության աստիճանի գնահատման տեխնիկական կանոնակարգը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
7. Бринчук М.М., Экологическое право: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. - М.: «Юристъ», 2005.
8. Земельное право: Учебник. Под. ред. *Боголюбова С.А.*-М.: 2004
9. **Ерофеев Б.В.**, Экологическое право. Учебник. -3-е изд., доп.-М.: «Форум», 2006 г.
10. **Дубовик О.Л.**, Экологическое право. Учебник.-М.: Проспект, 2006 г.
11. Правовая охрана окружающей среды в сельском хозяйстве. Под ред. *Колбасова О.С.* - М.: 1989 г.
12. **Дегтярев И.В., Осипов Л.И.**, Земельное право и земельный кадастр. Учебник. – М.: «Юрид. лит.», 1986 г.

ԹԵՄԱ 17.

ՋՐԵՐԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԵՎ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

1. Ջրերը որպես իրավական պահպանության օբյեկտ: ՀՀ ջրային օրենսդրությունը:
2. Ջրօգտագործման իրավունքը և դրա տեսակները: Ջրօգտագործման և ջրերի պահպանության իրավական կարգավորման հիմքերը:
3. Ջրերի պահպանության իրավական միջոցները: Ջրերի իրավական պահպանության բովանդակությունը:

4. Պետական վերահսկողությունը ջրային ռեսուրսների օգտագործման և պահպանման նկատմամբ:
5. Պատասխանատվությունը ջրային օրենսդրության խախտման համար:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. «Միջազգային լճերի և անդրսահմանային ջրահոսքերի պահպանության և օգտագործման մասին» կոնվենցիա (Հելսինկի, 1992թ.):
2. Հայաստանի Հանրապետության ջրային օրենսգիրք:
3. «Ջրի ազգային քաղաքականության հիմնադրույթների մասին» ՀՀ օրենք:
4. «Ջրի ազգային ծրագրի մասին» ՀՀ օրենք:
5. «Ջրային ռեսուրսների և ջրային համակարգերի պահպանության բնագավառում պետական վերահսկողություն իրականացնող մարմինների և դրանց գործառույթները սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
6. «Միջազգային նշանակության հատուկ պահպանվող ջրային համակարգերի օգտագործման և պահպանության կարգը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
7. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: «Юрист», 2005.
8. **Колбасов О.С.**, Водное законодательство в СССР. –М.: Юридлит, 1972.
9. **Крассов О.И.**, Экологическое право: Учебник.-М.: 2001.
10. **Ерофеев В.В.**, Экологическое право. Учебник. -3-е изд., доп. - М.: «Форум», 2006
11. **Дубовик О.Л.**, Экологическое право. Учебник.-М.: Проспект, 2006.
12. Комментарий к Водному кодексу РФ. Под ред. **Боголюбова С.А.** - М.: 1997.

ԹԵՄԱ 18.

ԸՆԴԵՐՔԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԵՎ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

1. Ընդերքը որպես իրավական պահպանության օբյեկտ: Ընդերքի մասին ՀՀ օրենսդրությունը:
2. Ընդերքօգտագործման իրավունքը և դրա տեսակները:
3. Ընդերքի պահպանության իրավական միջոցները: Ընդերքի իրավական պահպանության բովանդակությունը:
4. Պետական վերահսկողությունը ընդերքի օգտագործմանն պահպանման նկատմամբ:
5. Պատասխանատվությունն ընդերքի մասին օրենսդրության խախտման համար:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասովանական նյութեր

1. Ընդերքի մասին Հայաստանի Հանրապետության օրենսգիրք:
2. «Երկրաբանական ուսումնասիրության նպատակով ընդերքն օգտագործման տրամադրելու կարգը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
3. «Հետախուզված պաշարների և ընդերքի մասին այլ տեղեկատվության պետական ընդերքաբանական փորձաքննության կարգը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
4. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп. - М.: «Юристъ», 2005.
5. **Ерофеев Б.В.**, Экологическое право. Учебник. 3-е изд., доп. - М.: «Форум», 2006 г.
6. **Дубовик О.Л.**, Экологическое право. Учебник. - М.: Проспект, 2006 г.
7. **Перчик А.И.**, Горное право: Словарь: термины, понятия, институты.-М.: 2001 г.
8. **Трубецкой К.Н., Краснянский Г.Л., Курский А.И., Панфилов Е.И.**, Горное законодательство России: вчера, сегодня, завтра.- М.: 2000 г.
9. **Дудиков О.Л.**, Предоставление права пользования недрами: законотворчество и механизм реализации.-М.: 2001 г.
10. Mining, Minerals, and the Environment. Mining, Minerals and Sustainable Development. April 2003, No 45.
11. Mining for the Future. Mining, Minerals and Sustainable Development. World Business Council for Sustainable Development. April 2002, No 34.

ԹԵՄԱ 19.

ԱՆՏԱՌՆԵՐԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԵՎ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

1. Անտառները և անտառներից դուրս բուսական աշխարհը որպես իրավական պահպանության օբյեկտ: ՀՀ անտառային օրենսդրությունը:
2. Անտառօգտագործման և անտառներից դուրս բուսական աշխարհի օգտագործման իրավունքը և դրա տեսակներ:
3. Անտառների և անտառներից դուրս բուսական աշխարհի պահպանության իրավական միջոցները: Անտառների իրավական պահպանության բովանդակությունը:
4. Պետական վերահսկողությունը անտառների և անտառներից դուրս բուսական աշխարհի օգտագործման և պահպանման նկատմամբ:
5. Պատասխանատվությունն անտառային և անտառներից դուրս բուսական աշխարհի օրենսդրության խախտման համար:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասովանողակ նյութեր

1. «Կենսաբազմազանության մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիա (1992թ., Ռիո դե Ժանեյրո):
2. Հայաստանի Հանրապետության անտառային օրենսգիրք:
3. «Անտառի ազգային ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
4. «Պաշտպանական նշանակության անտառներում անտառօգտագործման և պահպանության կարգը սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
5. «Հատման գծով բնափայտի մթերման տարեկան նորմայի (հաշվարկային հատատեղի) հաշվարկման և հաստատման կարգը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
6. «Խնամքի և սանիտարական հատումների իրականացման կարգը սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
7. «ՀՀ անտառներում հրդեհային անվտանգության կանոնները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
8. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп. - М.: «Юристь», 2005.
  - a. **Дубовик О.Л.**, Экологическое право. Учебник. - М.: Проспект, 2006.
9. **Ерофеев Б.В.**, Экологическое право. Учебник. 3-е изд., доп. - М.: «Форум», 2006.
10. **Крассов О.И.**, Экологическое право: Учебник. - М.: 2001.
11. **Բսկոյան Ա.Բ., Մովսիսյան Գ.Ս., Հախվերդյան Հ.Ս.**, Հայաստանի Հանրապետության անտառային օրենսդրության մեկնաբանություններ, Երևան, Տիգրան Մեծ, 2012:
12. Комментарий к лесному кодексу РФ. Под ред. **Боголюбова С.А.**. - М.: 1998.
13. **Крассов О.И.**, Право лесопользования в СССР. Автореф. Дисс. ... докт. юрид. наук. - М.: 1991.
14. **Lawrence C. Christy, Charles E. Di Leva, Jonathan M. Lindsay, Patrice Talla Takoukam** Forest Law and Sustainable Development. Law, Justice, and Development Series. The World Bank. Washington DC, 2007.
15. Лесная энциклопедия: В 2-х т. Гл. ред. Воробьев Г.И.; Ред. кол.: **Анучин Н.А., Атрохин В.Г., Виноградов В.Н. и др.** Сов. энциклопедия, М.: 1985.

ԹԵՄԱ 20. ԲՈՒՍԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԵՎ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

1. Բուսական աշխարհը որպես պահպանության և օգտագործման օբյեկտ: Բուսական աշխարհի մասին ՀՀ օրենսդրությունը:

2. Բուսական աշխարհի օգտագործման իրավունքը և դրա տեսակները:
3. Բուսական աշխարհի պահպանության իրավական միջոցները: Բուսական աշխարհի իրավական պահպանության բովանդակությունը:
4. Պետական վերահսկողությունը բուսական աշխարհի պահպանության և օգտագործման նկատմամբ:
5. Պատասխանատվությունը բուսական աշխարհի պահպանության և օգտագործման մասին օրենսդրության խախտման համար:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. «Կենսաբազմազանության մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիա (Ռիո դե Ժանեյրո, 1992թ.):
2. «Բույսերի միջազգային պաշտպանության մասին» կոնվենցիա (1951թ.):
3. «Անհետացման եզրին գտնվող վայրի կենդանական ու բուսական աշխարհի տեսակների միջազգային առևտրի մասին» կոնվենցիա (Վաշինգտոն, 1973թ.):
4. «Բուսական աշխարհի մասին» ՀՀ օրենք:
5. «Բույսերի կարանտինի և բույսերի պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենք:
6. «ՀՀ բույսերի կարմիր գիրքը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում
7. **Искоян А.Б.**, Правовое регулирование охраны и использования растительного мира. Ереван. 1987.
8. **Искоян А.Б.**, Охрана растительного мира. Ереван. 1985.
9. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. - М.: «Юристъ», 2005.
10. **Ерофеев Б.В.**, Экологическое право. Учебник. 3-е изд., доп.-М.: «Форум», 2006.
11. **Дубовик О.Л.**, Экологическое право. Учебник. - М.: Проспект, 2006.

ԹԵՄԱ 21.

ԿԵՆՂԱՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԵՎ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

1. Կենդանական աշխարհը որպես պահպանության և օգտագործման օբյեկտ: Կենդանական աշխարհի մասին ՀՀ օրենսդրությունը:
2. Կենդանական աշխարհի օգտագործման իրավունքը և դրա տեսակները:
3. Կենդանական աշխարհի պահպանության իրավական միջոցները: Կենդանական աշխարհի իրավական պահպանության բովանդակությունը:
4. Պետական վերահսկողությունը կենդանական աշխարհի պահպանության և օգտագործման նկատմամբ:

5. Պատասխանատվությունը կենդանական աշխարհի պահպանության և օգտագործման մասին օրենսդրության խախտման համար:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. «Կենսաբազմազանության մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիա (Ռիո դե Ժանեյրո, 1992թ.):
2. «Անհետացման եզրին գտնվող վայրի կենդանական ու բուսական աշխարհի տեսակների միջազգային առևտրի մասին» կոնվենցիա (Վաշինգտոն, 1973թ.)
3. «Կենդանական աշխարհի մասին» ՀՀ օրենք:
4. «Որսի և որսորդական տնտեսության վարման մասին» ՀՀ օրենք:
5. «ՀՀ կենդանիների կարմիր գիրքը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
6. «Անտառային տնտեսությանը և պետական որսորդական ֆոնդին պատճառված վնասի հատուցման չափը հաշվարկելու սակագների մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
7. «Զկնորսության արտադրանքի հիգիենային ներկայացվող առանձնակի պահանջների տեխնիկական կանոնակարգը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
8. «Որսի կանոնները հաստատելու մասին» ՀՀ բնապահպանության նախարարի հրաման:
9. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. - М.: «Юристъ», 2005.
10. **Ерофеев В.В.**, Экологическое право. Учебник. 3-е изд., доп.-М.: «Форум», 2006.
11. **Дубовик О.Л.**, Экологическое право. Учебник. - М.: Проспект, 2006.
12. **Бедный О.П., Рубина Е.А., и др.** Животный мир России. Правовое регулирование его использования и охраны. Под.ред. **Рыбальского Н.Г.** - М.: 2001.

ԹԵՄԱ 22.

ԲՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՏՈՒԿ ՊԱՀՊԱՆՎՈՂ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԻ ԵՎ ՕԲՅԵԿՏՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԸ

1. Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ. պատմությունը, ձևավորման նպատակները և տեսակները:
2. Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին ՀՀ օրենսդրությունը:
3. Պետական արգելոցների իրավական ռեժիմը:
4. Ազգային պարկերի իրավական ռեժիմը:
5. Պետական արգելավայրերի իրավական ռեժիմը:
6. Բնության հուշարձանների իրավական ռեժիմը:
7. Պետական վերահսկողությունը բնության հատուկ պահպանվող տարածքների վերաբերյալ օրենսդրության պահպանման նկատմամբ:

8. Պատասխանատվությունը բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին օրենսդրության խախտման համար:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. «Կենսաբազմազանության մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիա (1992թ., Ռիո դե Ժանեյրո):
2. Լանդշաֆտի եվրոպական կոնվենցիա (Ֆլորենցիա, 2000թ.):
3. «Միջազգային կարևորության խոնավ տարածքների մասին, հատկապես որպես ջրլող թռչունների բնակավայր» կոնվենցիա (Ռամսար, 1971թ.):
4. «Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին» ՀՀ օրենք:
5. «Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների ստեղծման կարգը սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
6. «ՀՀ-ում բնության հատուկ պահպանվող տարածքներում և անտառային ֆոնդի հողերում հողահատկացման ու քաղաքաշինական գործունեության կարգը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում:
7. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. - М.: «Юристь», 2005.
8. **Ерофеев Б.В.**, Экологическое право. Учебник. 3-е изд., доп. - М.: «Форум», 2006.
9. **Дубовик О.Л.**, Экологическое право. Учебник. - М.: Проспект, 2006.
10. **Исмаилова Э. Ю., Трунцевский Ю. В.**, Экологическое право. Учебник. 4-е изд., перераб. и дополн. - М.: «ЮрИнфоР-МГУ», 2008.
11. **Круглов В.В., Гармидер Н.П.**, Правовое регулирование организации и функционирования национальных и природных парков. Учебное пособие. Екатеринбург, 1996.
12. **Степаницкий В.Б.**, Постатейный комментарий к Федеральному закону РФ «Об особо охраняемых природных территориях». 2-е изд. - М.: 2001.

ԹԵՄԱ 23.

ՄԹՆՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ՕՂԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

1. Մթնոլորտային օդը որպես իրավական պահպանության օբյեկտ: Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին ՀՀ օրենսդրություն:
2. Մթնոլորտային օդի պահպանության իրավական միջոցները: Մթնոլորտային օդի իրավական պահպանության բովանդակությունը:
3. Օգոնային շերտի իրավական պահպանությունը:
4. Պետական կառավարումը մթնոլորտային օդի պահպանության բնագավառում:
5. Պետական վերահսկողությունը մթնոլորտային օդի պահպանման նկատմամբ:
6. Պատասխանատվությունը մթնոլորտային օդի պահպանության մասին օրենսդրության խախտման համար:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. «Օզոնային շերտի պահպանության մասին» կոնվենցիա (Վիեննա, 1985թ.)
2. «Օզոնային շերտի պահպանության մասին» կոնվենցիա (Մոնրեալ, 1987թ.)
3. «Մեծ հեռավորությունների վրա օդի անդրասահմանային աղտոտվածության մասին» ՄԱԿ-ի ԵՏՀ կոնվենցիա (Ժնև, 1979թ.)
4. «Կլիմայի փոփոխության մասին» ՄԱԿ-ի շրջանակային կոնվենցիա (Ռիո դե Ժանեյրո, 1992թ.)
5. «Կլիմայի փոփոխության մասին» ՄԱԿ-ի շրջանակային կոնվենցիային կից Կիոտոյի արձանագրություն (Կիոտո, 1997թ.)
6. «Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին» ՀՀ օրենք
7. «Օզոնային շերտը քայքայող նյութերի մասին» ՀՀ օրենք
8. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп.-М.: “Юристь”, 2005.
9. **Ерофеев Б.В.**, Экологическое право. Учебник. 3-е изд., доп. - М.: “Форум”, 2006.
10. **Дубовик О.Л.**, Экологическое право. Учебник. - М.: Проспект, 2006.
11. **Габитов Р. Х.**, Воздухоохранное право. - Уфа: 1999.
12. Комментарий к Федеральному закону РФ “Об охране атмосферного воздуха”. Под ред. **Боголюбова С.А.** - М.: 2002.

ԹԵՄԱ 24.

ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ԵՎ ՎՏԱՆԳԱՎՈՐ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

1. Թափոնների և վտանգավոր նյութերի հասկացությունը, դասակարգումը և նորանց վերաբերյալ ՀՀ օրենսդրություն:
2. Թափոնների և վտանգավոր նյութերի արտադրության, տեղափոխման, պահպանման, օգտագործման և հեռացման ընթացքում շրջակա միջավայրի պահպանության իրավական միջոցները:
3. Ռադիոատիվ նյութերի և թափոնների արտադրության, տեղափոխման, պահպանման, օգտագործման և հեռացման ընթացքում շրջակա միջավայրի պահպանության իրավական միջոցները:
4. Ագրոքիմիկատների էկոլոգիապես անվտանգ օգտագործման իրավական կարգավորումը:
5. Պետական վերահսկողությունը վտանգավոր նյութերի և թափոնների վերաբերյալ օրենսդրության պահպանման նկատմամբ:
6. Պատասխանատվությունը վտանգավոր և ռադիոակտիվ նյութերի և թափոնների վերաբերյալ օրենսդրության խախտման համար:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. «Վտանգավոր և այլ թափոնների անդրսահմանային տեղափոխման և հեռացման նկատմամբ հսկողություն սահմանելու մասին» կոնվենցիա (Բազել, 1989թ.)
2. «Կայուն օրգանական աղտոտիչների մասին» կոնվենցիա (Ստոկհոլմ, 2001թ.)
3. «Թափոնների մասին» ՀՀ օրենք
4. «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» ՀՀ օրենք
5. «ՀՀ վտանգավոր թափոնների ցանկը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում
6. «ՀՀ վտանգավոր և այլ թափոնների ներմուծումը, արտահանումը և հանրապետության տարածքով տարանցիկ փոխադրումը կարգավորելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում
7. «Ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման կարգը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում
8. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: “Юристь”, 2005.
9. **Бринчук М.М.**, Правовая охрана окружающей среды от загрязнения токсичными веществами. – М.: “Наука”, 1990.
10. **Ерофеев Б.В.**, Экологическое право. Учебник. 3-е изд., доп. - М.: “Форум”, 2006.
11. **Дубовик О.Л.**, Экологическое право. Учебник. - М.: Проспект, 2006.
12. **Кузнецова О.Н., Радчик О. Л.**, Загрязнение окружающей среды отходами и опасными веществами. - М.: 2001.
13. **Нурмухаметова Э.Ф.**, Правовое регулирование обращения с отходами.- Оренбург, 1999.
14. Комментарий к федеральному закону “Об отходах производства и потребления”. Под.ред. **Яковлева А.**, СПб.: 1999.

ԹԵՄԱ 25.

ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐՈՒՄ ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

1. Քաղաքներում շրջակա միջավայրի իրավական պահպանության առանձնահատկությունները:
2. Քաղաքներում շրջակա միջավայրի պահպանության մասին ՀՀ օրենսդրությունը:
3. Քաղաքային և քաղաքամերձ կանաչ գոտիների իրավական ռեժիմը:

4. Պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորությունները քաղաքներում շրջակա միջավայրի պահպանության բնագավառում:
5. Շրջակա միջավայրի պահպանության իրավական կարգավորման առանձնահատկությունները Երևան քաղաքում:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. «Բնակավայրերի կանաչ գոտիների չափերին և կազմությանը ներկայացվող պահանջների տեխնիկական կանոնակարգը սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում
2. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп.-М.: “Юристь”, 2005.
3. **Исмаилова Э.Ю., Трунцевский Ю.В.**, Экологическое право: Учебник. 4-е изд., перераб. и дополн.-М, 2008.
4. Охрана окружающей среды в городах (организационно- правовые вопросы). Под. ред. **Шемшученко Ю. С.**. Киев, 1981.

ԹԵՄԱ 26.

ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ՍԱՆԻՏԱՐԱՀԱՄԱՃԱՐԱԿԱԿԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

1. Բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման իրավական կարգավորումը և բնագավառի հիմնահարցերը:
2. ՀՀ օրենսդրությունը բնակչության սանիտարահամաճարակային բարեկեցության ապահովման ոլորտում:
3. Բնակչության սանիտարահամաճարակային բարեկեցության ապահովման բովանդակությունը ներդանակները:
4. Պետական վերահսկողությունը բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման բնագավառում:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասօժանդակ նյութեր

1. «ՀՀ բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման մասին» ՀՀ օրենք
2. «Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենք

3. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп. - М.: «Юристъ», 2005.
4. **Дубовик О.Л.**, Экологическое право. Учебник.-М.: Проспект, 2006 г.

ԹԵՄԱ 27.

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ, ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

1. Միջազգային էկոլոգիական իրավունքի ձևավորման նախադրյալները և զարգացման պատմությունը, գործոնները:
2. Միջազգային էկոլոգիական իրավունքի հասկացությունը և աղբյուրները: Կայուն զարգացման նպատակները:
3. Միջազգային էկոլոգիական իրավունքի սկզբունքները. Ստոկհոլմի և Ռիոյի կոնֆերանսների փաստաթղթերը:
4. Միջազգային կազմակերպությունների յուրիսդիկցիան շրջակա միջավայրի պահպանության ոլորտում:
5. Եվրոպական էկոլոգիական իրավունքի ձևավորման նախադրյալները, զարգացման պատմությունը: ՄԱԿ-ի ԵՏՀ-ի դերը եվրոպական էկոլոգիական իրավունքի զարգացման գործում:
6. Եվրոպական էկոլոգիական իրավունքի հասկացությունը, աղբյուրները: ՄԱԿ-ի ԵՏՀ կոնվենցիաները:
7. Եվրոպական և ազգային էկոլոգիական իրավունքի հարաբերակցությունը:

Պարտադիր գրականություն, իրավական ակտեր և ուսումնասովանողակ նյութեր

1. **Бринчук М.М.**, Экологическое право: Учебник.-2-е изд., перераб. и доп.-М.: “Юристъ”, 2005.
2. Соглашения, законы и программы в области охраны окружающей среды: **Аида Искоян, Рузанна Давтян.** Ереван, 2004.
3. Jan H. Jans. European Environmental Law: European monographs. Kluwer 12. Лондон 1990.
4. Л. М. Энтин Европейское право /Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека/ М.: 2005.
5. Б. Н. Топорнин. Европейское право. М.: 1998.
6. **Ellie Louka** International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and Wrold Order. Cambridge University Press, 2006.
7. **Philippe Sands** Principles of International Environmental Law. Second Edition. Cambridge University Press, 2003.
8. **Paul Stanton Kibel** Earth on Trial: Environmental Law on the International Stage. Routledge, 1998.

9. *Gerry Nagtzaam* The Making of International Environmental Treaties. Cheltenham, 2009.
10. *Jan H. Jans* European Environmental Law. Hartnolls publishing. London, 1995.
11. Правовая охрана окружающей природной среды в странах Восточной Европы. Под.ред. *В.В. Петрова*. - М.: “Высш. шк.”, 1990.
12. *Людвиг Кремер, Герд Винтер* Экологическое право Европейского Союза.-М.: Издательский Дом “Городец” 2007.
13. *Колбасов О.С.* Международно правовая охрана окружающей среды.–М.: 1982.
14. *Энтин Л.М.*, Европейское право: Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека. - М.: 2005.
15. EU/ARMENIA ENP ACTION PLAN.
16. “European Neighbourhood Policy” Country Report. Armenia.
17. [Progress Reports](#) on ENP.
18. Кремер Л., Винтер Г. Экологическое право Европейского Союза . М.: 2007 г.
19. Եվրոպական Հարևանության Քաղաքականություն:Եվրոպական միություն/ Հայաստան. Գործողությունների ծրագիր:
20. Եվրոպական Հարևանության Քաղաքականություն. Պետության գեկույց/ Հայաստան:

ԵԶՐԱՓՈՒԿԻՉ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԱՑԱՆԿ

1. Բնությունը՝ որպես մարդու կյանքի, նյութական և հոգևոր բարեկեցության աղբյուր:
2. Հասարակության և բնության փոխազդեցության ձևերը:
3. Բնության նկատմամբ հասարակության վերաբերմունքի հայեցակարգերը:
4. Էկոլոգիական իրավունքը որպես իրավունքի համալիր ճյուղ. առարկան, մեթոդները և համակարգը:
5. Էկոլոգիական իրավունքի սկզբունքները:
6. Էկոլոգիական իրավունքի հարաբերակցությունը իրավունքի հարակից ճյուղերի հետ:
7. Ինտեգրացման և դիֆերենցման հիմնախնդիրները Էկոլոգիական իրավունքում:
8. Էկոլոգիական իրավունքի ձևավորման և զարգացման պատմությունը:
9. Էկոլոգիական իրավունքի աղբյուրների հասկացությունը և համակարգը:
10. Բնօգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության սահմանադրական հիմունքները. ձևավորումն ու զարգացումը:
11. Շրջակա միջավայրի պահպանության ոլորտում ՀՀ միջազգային պայմանագրերը, դերն ու նշանակությունը:
12. ՀՀ Էկոլոգիական օրենսդրությունը:
13. Օրենքը որպես Էկոլոգիական իրավունքի աղբյուր:
14. Ենթօրենսդրական ակտը որպես Էկոլոգիական իրավունքի աղբյուր:
15. Դատական պրակտիկայի դերն Էկոլոգիական իրավահարաբերությունների կարգավորման գործում:
16. Էկոլոգիական իրավահարաբերությունների հասկացությունը և տեսակները:
17. Էկոլոգիական իրավահարաբերությունների սուբյեկտները, օբյեկտները և բովանդակություն:
18. Էկոլոգիական իրավահարաբերությունների ծագման, փոփոխման և դադարման հիմքերը:

19. Մարդու՝ առողջ և բարենպաստ շրջակա միջավայրում ապրելու իրավունքի հասկացությունը և դրա ճանաչման նշանակությունը. միջազգային և ազգային ասպեկտները:
20. Մարդու՝ անձամբ և այլոց հետ համատեղ շրջակա միջավայրը պահպանելու և բարելավելու պարտականությունը:
21. Մարդու էկոլոգիական իրավունքների վերաբերյալ միջազգային համաձայնագրերը և դրանց իմպլեմենտացիան ՀՀ օրենսդրության մեջ:
22. էկոլոգիական տեղեկատվություն ստանալու իրավունքի հասկացությունը, բովանդակություն:
23. Շրջակա միջավայրին առնչվող հարցերով որոշումների կայացման գործընթացին մասնակցության իրավունքը:
24. Արդարադատության մատչելիության իրավունքը էկոլոգիական հարցերով:
25. Մարդու էկոլոգիական իրավունքների արտադատական և դատական պաշտպանությունը:
26. Բնական ռեսուրսների նկատմամբ սեփականության իրավունքի հասկացությունը:
27. Սեփականության իրավունքի սուբյեկտները, օբյեկտները և բովանդակությունը:
28. Բնական ռեսուրսների նկատմամբ սեփականության իրավունքի ծագման և դադարման հիմքերը:
29. Բնօգտագործման իրավունքի հասկացությունը և տեսակները:
30. Բնօգտագործման իրավունքի սկզբունքները:
31. Բնօգտագործման իրավունքի սուբյեկտները, օբյեկտները և բովանդակությունը:
32. Բնօգտագործման իրավունքի ծագման, փոփոխման և դադարման հիմքերը:
33. Պետության էկոլոգիական գործառույթը:
34. Բնօգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության պետական կառավարման իրավական բնութագիրը և պետական կառավարման մարմինների համակարգը:
35. Բնօգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության կազմակերպատիրական մեխանիզմների ընդհանուր բնութագիրը:

36. Բնական ռեսուրսների մոնիթորինգն կադաստր. հասկացությունը, տեսակները, նպատակը, խնդիրները և իրավական հիմքերը:
37. Շրջակա միջավայրի պահպանության և բնօգտագործման լիցենզային և պայմանագրային հիմքերը:
38. Բնապահպանական վերահսկողության հասկացությունը և իրավական հիմքերը:
39. Բնապահպանական վերահսկողության տեսակները:
40. Ստուգումների կազմակերպման և անցկացման կարգը, պայմանները:
41. Էկոլոգիական աուդիտի իրավական հիմքերը:
42. Էկոլոգիական նորմավորումը, ստանդարտացումը և սերտիֆիկացումը՝ որպես արդյունավետ բնօգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության իրավական մեխանիզմներ:
43. Էկոլոգիական նորմատիվների համակարգը և տեսակները:
44. Շրջակա միջավայրի որակի ստանդարտներ. Շրջակա միջավայրի վրա ներգործության սահմանային թույլատրելի չափեր (ՍԹԽ, ՍԹԿ:
45. Սանիտարական և պաշտպանական գոտիների իրավական նշանակությունը շրջակա միջավայրի պահպանության բնագավառում:
46. Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման հասկացությունը և բովանդակությունը (ՇՄԱԳ):
47. Էկոլոգիական փորձաքննություն հասկացությունը և նպատակը:
48. Էկոլոգիական փորձաքննության տեսակները և սկզբունքները:
49. Պետական Էկոլոգիական փորձաքննության օբյեկտները և փուլերը:
50. Հասարակության իրազեկումը և մասնակցությունը պետական Էկոլոգիական փորձաքննության գործընթացին:
51. Պետական Էկոլոգիական փորձաքննական եզրակացության իրավական նշանակությունը. գարգացման հիմնախնդիրները:
52. Անդրսահմանային համատեքստում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման իրավական կարգավորումը:
53. Ռազմավարական Էկոլոգիական գնահատման հասկացությունը, նպատակը և խնդիրները:

54. Բնօգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության տնտեսական մեխանիզմի դերը, նշանակությունը և իրավական հիմքերը:
55. Բնօգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության պլանավորումը:
56. Բնապահպանական և բնօգտագործման ֆինանսավորումը և վճարները:
57. Էկոլոգիական ապահովագրություն:
58. Էկոլոգիական իրավախախտումների հասկացությունը, և դասակարգումը:
59. Էկոլոգիական իրավախախտումների համար իրավական պատասխանատվության հիմքերը և տեսակները:
60. Քրեական պատասխանատվությունն Էկոլոգիական հանցագործությունների համար. առանձնահատկությունները, իրավական կարգավորման վիճակը ՀՀ-ում:
61. Վարչական պատասխանատվությունն Էկոլոգիական իրավախախտումների համար, առանձնահատկությունները:
62. Կարգապահական պատասխանատվությունն Էկոլոգիական իրավախախտումների համար, առանձնահատկությունները:
63. Նյութական պատասխանատվությունն Էկոլոգիական իրավախախտումների համար:
64. Էկոլոգիական վնասի հասկացությունը, տեսակները և հատուցման առանձնահատկությունները:
65. Պատասխանատվությունն առավել վտանգի աղբյուրով պատճառված Էկոլոգիական վնասի համար:
66. Հողը որպես իրավական պահպանության օբյեկտ: «Հող» և «հողի բերրի շերտ» (հողաշերտ) հասկացությունների հարաբերակցությունը:
67. Հողերի պահպանության իրավական միջոցները: Հողերի իրավական պահպանության բովանդակությունը:
68. Պետական վերահսկողությունը հողերի, հողամասերի օգտագործման և պահպանման նկատմամբ:
69. Պատասխանատվությունը հողային օրենսդրության խախտման համար:
70. Ջրային ռեսուրսները որպես իրավական պահպանության օբյեկտ: ՀՀ ջրային օրենսդրությունը:

71. Ջրօգտագործման իրավունքը և դրա տեսակները:
72. Ջրերի պահպանության իրավական միջոցները: Ջրերի իրավական պահպանության բովանդակությունը:
73. Պետական վերահսկողությունը ջրային ռեսուրսների օգտագործման և պահպանման նկատմամբ:
74. Պատասխանատվությունը ջրային օրենսդրության խախտման համար:
75. Ընդերքը որպես իրավական պահպանության օբյեկտ: Ընդերքի մասին ՀՀ օրենսդրությունը:
76. Ընդերքօգտագործման իրավունքը և դրա տեսակները:
77. Ընդերքի պահպանության իրավական միջոցները: Ընդերքի իրավական պահպանության բովանդակությունը:
78. Պետական վերահսկողությունը ընդերքի օգտագործման և պահպանման նկատմամբ. օրենսդրությունը, հիմնահարցերը:
79. Պատասխանատվությունն ընդերքի մասին օրենսդրության խախտման համար:
80. Անտառները և անտառներից դուրս վայրի բուսական աշխարհը որպես իրավական պահպանության օբյեկտ: ՀՀ անտառային օրենսդրությունը:
81. Անտառօգտագործման իրավունքը և դրա տեսակները:
82. Անտառների և անտառներից դուրս վայրի բուսական աշխարհի պահպանության իրավական միջոցները: Անտառների իրավական պահպանության բովանդակությունը:
83. Պետական վերահսկողությունը անտառների և անտառներից դուրս բուսական աշխարհի օգտագործման և պահպանման նկատմամբ:
84. Պատասխանատվությունն անտառային և անտառներից դուրս բուսական աշխարհի օրենսդրության խախտման համար:
85. Վայրի բուսական աշխարհը որպես պահպանության և օգտագործման օբյեկտ: Բուսական աշխարհի մասին ՀՀ օրենսդրությունը:
86. Բուսական աշխարհի օգտագործման իրավունքը և դրա տեսակները:
87. Բուսական աշխարհի պահպանության իրավական միջոցները: Կենդանական աշխարհի իրավական պահպանության բովանդակությունը:

88. Պետական վերահսկողությունը բուսական աշխարհի պահպանությանն օգտագործմանն նկատմամբ:
89. Պատասխանատվությունը բուսական աշխարհի պահպանության և օգտագործման մասին օրենսդրության խախտման համար. օրենսդրությունը:
90. Կենդանական աշխարհը որպես պահպանության և օգտագործման օբյեկտ: Կենդանական աշխարհի մասին ՀՀ օրենսդրությունը:
91. Կենդանական աշխարհի օգտագործման իրավունքը և դրա տեսակները:
92. Կենդանական աշխարհի պահպանության իրավական միջոցները: Կենդանական աշխարհի իրավական պահպանության բովանդակությունը:
93. Պետական վերահսկողությունը կենդանական աշխարհի պահպանության և օգտագործման նկատմամբ:
94. Պատասխանատվությունը կենդանական աշխարհի պահպանության և օգտագործման մասին օրենսդրության խախտման համար:
95. Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ. պատմությունը, ձևավորման նպատակները և տեսակները:
96. Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին ՀՀ օրենսդրությունը:
97. Պետական արգելոցների իրավական ռեժիմը:
98. Ազգային պարկերի իրավական ռեժիմը:
99. Պետական արգելավայրերի իրավական ռեժիմը:
100. Բնության հուշարձանների իրավական ռեժիմը:
101. Պետական վերահսկողությունը բնության հատուկ պահպանվող տարածքների վերաբերյալ օրենսդրության պահպանման նկատմամբ:
102. Պատասխանատվությունը բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին օրենսդրության խախտման համար:
103. Մթնոլորտային օդը որպես իրավական պահպանության օբյեկտ: Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին ՀՀ օրենսդրություն:
104. Մթնոլորտային օդի պահպանության իրավական միջոցները: Մթնոլորտային օդի իրավական պահպանության բովանդակությունը:
105. Օգոնային շերտի իրավական պահպանությունը:

106. Պետական վերահսկողությունը մթնոլորտային օդի պահպանման նկատմամբ:
107. Պատասխանատվությունը մթնոլորտային օդի պահպանության մասին օրենսդրության խախտման համար:
108. Թափոնների և վտանգավոր նյութերի հասկացությունը, դասակարգումը և դրանց վերաբերյալ ՀՀ օրենսդրություն:
109. Թափոնների և վտանգավոր նյութերի արտադրության, տեղափոխման, պահպանման, օգտագործման և հեռացման ընթացքում շրջակա միջավայրի պահպանության իրավական միջոցները:
110. Պետական վերահսկողությունը վտանգավոր նյութերի և թափոնների վերաբերյալ օրենսդրության պահպանման նկատմամբ:
111. Քաղաքներում շրջակա միջավայրի իրավական պահպանության առանձնահատկությունները:
112. Քաղաքներում շրջակա միջավայրի պահպանության մասին ՀՀ օրենսդրությունը:
113. Քաղաքային և քաղաքամերձ կանաչ գոտիների իրավական ռեժիմը:
114. Պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորությունները քաղաքներում շրջակա միջավայրի պահպանության բնագավառում:
115. Շրջակա միջավայրի պահպանության իրավական կարգավորման առանձնահատկությունները Երևան քաղաքում:
116. Բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման իրավական հիմնահարցերը:
117. ՀՀ օրենսդրությունը բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման ոլորտում:
118. Բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման բովանդակությունը և եղանակները:
119. Միջազգային էկոլոգիական իրավունքի ձևավորման նախադրյալները և զարգացման գործոնները:

120. Միջազգային էկոլոգիական իրավունքի հասկացությունը և աղբյուրները:
Կայուն զարգացման նպատակները:
121. Միջազգային էկոլոգիական իրավունքի սկզբունքները. Ստոկհոլմի և Ռիոյի կոնֆերանսների փաստաթղթերը:
122. Միջազգային կազմակերպությունների իրավասությունը շրջակա միջավայրի պահպանության ոլորտում: